

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Kristýna Kozáková

Programní hudba v mateřské škole

Olomouc 2023

vedoucí práce: Mgr. Lenka Kružíková, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na zapojení poslechu programní hudby do běžného dne v mateřské škole. Hlavním cílem bylo zjistit, jak děti předškolního věku reagují na poslech programní hudby. V rámci kvalitativního výzkumu autorka provedla přímé zúčastněné pozorování činností, které byly navrženy jako týdenní projekt na téma „Ptáčci“. Praktická část bakalářské práce se zabývá interpretací dat a věnuje se výzkumnému záměru. Popisuje, jakou měly děti reakci na poslech hudby, jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech a jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech.

Klíčová slova

Hudební poslech, programní hudba, mateřská škola, předškolní věk

Annotation

The bachelor's thesis is focused on the involvement of listening to programme music in an ordinary day in kindergarten. The aim of the work was to find out how children of preschool age react to listening to program music. As part of qualitative research, the author conducted direct participant observation of activities that were designed as a weekly project on the topic "Birds". The practical part of the bachelor's thesis deals with the interpretation of data and is dedicated to the research project. It describes how children reacted to listening to music, how the children managed to express the mood and plot of the music demonstration in the activities, and what emotions the children had during the activities.

Key words

Music listening, programme music, kindergarten, preschool age

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne 29. 3. 2023

Kristýna Kozáková

Poděkování

V úvodu bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Lence Kružíkové, Ph.D. za vedení, ochotu, trpělivost a konzultace při vypracování této práce. Dále děkuji za inspiraci, pomoc, praktické rady a připomínky při realizaci programu poslechových činností paní učitelce Romaně Brumlichové. Moje poděkování patří také rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Obsah

Úvod	6
Teoretická část	7
1 Poslech hudby	8
1.1 Hudební percepce dítěte předškolního věku	8
1.2 Poslech hudby v mateřské škole	9
1.3 Hudba a emoce.....	10
2 Práce s poslechem programní hudby v mateřské škole.....	12
2.1 Programní X absolutní hudba	15
3 RVP PV ve vztahu k hudebnímu poslechu	16
3.1 RVP PV a hudební činnosti	17
3.1.1 Dítě a jeho tělo.....	17
3.1.2 Dítě a jeho psychika	17
3.1.3 Dítě a ten druhý	18
3.1.4 Dítě a společnost.....	18
3.1.5 Dítě a svět	18
Praktická část.....	19
4 Metodologie výzkumu.....	20
4.1 Charakter výzkumu	20
4.2 Cíl práce	20
4.3 Charakter výzkumného souboru	20
4.4 Charakter výzkumné metody	21
4.5 Výzkumné otázky	21
4.6 Limity bakalářské práce.....	21
5 Projekt činností zaměřených na programní hudbu.....	22
6 Záznam z pozorování a odpovědi na výzkumné otázky	40
6.1 Pondělí	40
6.2 Úterý	41
6.3 Středa	42
6.4 Čtvrtek.....	43
6.5 Pátek.....	45
6.6 Shrnutí praktické části.....	46
Závěr.....	47
Seznam literatury a zdrojů.....	48

Úvod

Různé zvuky jsou přirozenou součástí prostředí, v němž žijeme. Získáváme díky nim informace o běžném koloběhu života. I předškolní děti se s nimi setkávají. Tak jako rozumíme zvukům kolem nás díky jejich výrazné charakteristice, můžeme rozumět i řeči hudby. Stačí jen naslouchat. Hudba člověka obohacuje a kultivuje, má na něj mnoho pozitivních vlivů. Mateřská škola je důležité prostředí pro děti z hlediska rozvoje osobnosti a učení. Proto by i v mateřské škole měla být věnována pozornost poslechu hudby.

Hlavním cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem reagují děti předškolního věku na poslech programní hudby. V návaznosti na hlavní cíl autorka dále formuluje dílčí cíle. Těmi jsou vypracování metodického návrhu aktivit pro děti předškolního věku. Dále realizace a reflexe týdenního programu aktivit, který vychází z metodického návrhu. Vážná hudba je v současné době často nahrazována hudbou populární, a proto je málo využívána i v mateřských školách. Vytvořením týdenního programu by zároveň autorka chtěla nabídnout sadu aktivit, která může učitelky motivovat k výběru tohoto hudebního stylu, se kterým nemusí být zvyklé při hudebních aktivitách pracovat. Programní hudba se dá v mateřské škole velmi dobře využít při různých aktivitách díky jejímu mimohudebnímu obsahu. Hudbu autorka zařazuje jako hlavní činnost programu. Prostřednictvím hudby propojujeme a rozvíjíme všechny vzdělávací oblasti RVP PV.

Celý text práce je koncipován do dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické části se autorka zaměřuje na poslech hudby, v rámci kterého rozpracovává hudební percepci dítěte předškolního věku. Zabývá se i vlivem hudby na emoce. Dále podrobně popisuje práci s poslechem programní hudby. Následuje vymezení pojmu programní hudba, který autorka porovnává s hudbou absolutní. Zabývá se hudbou jako zvukovou kulisou – tento jev je v naší společnosti čím dál častější. Třetí kapitola je věnována stěžejnímu dokumentu pro předškolní vzdělávání, a to sice RVP PV, zejména z pohledu začlenění hudby do předškolního vzdělávání. Autorka názorně rozpracuje, jak je hudba přítomná ve všech vzdělávacích oblastech. Praktická část obsahuje metodologii výzkumu. Zejména ale představuje samotný týdenní projekt činností zaměřený na poslech programní hudby v mateřské škole, jeho následnou realizaci a zhodnocení. Praktickou část uzavírá kapitola, kde je shrnutí hlavních myšlenek a vyhodnocení projektu.

Teoretická část

1 Poslech hudby

V dnešní době je hudba neustále kolem nás. Posluchači často užívají k poslechu své telefony a další přístroje při nejrůznějších činnostech (sport, ale i učení), a to bez cíle poslouchat soustředěně. Kvůli tomu se z hudby stává zvuková kulisa, můžeme hovořit i o tzv. hudebním smogu (Kružiková a kol., 2020). V mateřské škole nám proto při hudebně poslechových činnostech jde o prožitý aktivní poslech, který rozvíjí cit a fantazii. Podněcujeme děti například k slovnímu, pohybovému nebo kresebnému vyjádření prožitku z hudby (Raková, Štíplová a Tichá, 2016). Cílem je naučit děti vnímat hudbu pro její krásu a jedinečnost. Jde o to, aby děti v rámci svých možností hudbě porozuměly (Lišková, 2006).

Do první podkapitoly autorka zařazuje vymezení hudební percepce dítěte předškolního věku, ze které při zařazování poslechových skladeb do programu v mateřské škole vycházíme. Poslechové činnosti dětí, ale i dospělých mají dvě stránky – sluchovou a emocionální. Hudbu tedy nejen slyšíme, ale pocítujeme její výraz a prožíváme ji (Zezula, Janovská, 1990). Z tohoto důvodu je do této kapitoly, zabývající se poslechem hudby, zařazena i problematika emocí a hudby.

1.1 Hudební percepce dítěte předškolního věku

„Malé dítě, je-li vedeno, dokáže sledovat průběh melodie. Snadno pozná, kdy melodie zní jako otázka a kdy jako odpověď. Mnohé děti poznají i návrat úvodní melodie, například v závěru písně“ (Raková, Štíplová a Tichá, 2016, s. 152). *„V předškolním období se také rozvíjí smysl pro tonalitu, který umožňuje, že dítě rozpozná takovou změnu melodie, kde je zachován obrys původní melodické linky, ale na určité místo je vložen tón, který do tóniny zjevně nepatří“* (Franěk, 2005, s. 137). Dítě předškolního věku je již schopno soustředěněji poslouchat a chápat vokální a přiměřenou instrumentální hudbu. Dovede rozlišit i výraz skladby a proniká postupně k jejímu obsahu. Hudební vnímání dětí předškolního věku vychází z komplexního zážitku. Často je dětem v hudbě bližší představa hudební rytmické, tempové, dynamické a barevné stránky než melodická struktura (Váňová, 2014). Rytmická stránka je pro dítě nejdělnějším hudebně výrazovým prvkem, který u něj vyvolává bezprostřední pohybové reakce (Raková, Štíplová a Tichá, 2016). Toto je patrné i z výzkumu G. A. Il'jina (in Sedlák, Váňová, 2016), jehož výsledky značí, že hudební rytmus bývá zachycen dětmi věrně, proti tomu jen asi 5% dětí je schopno zazpívat píseň intonačně přesně.

U dětí ve věku dvou až tří let můžeme pozorovat celostní povahu jejich hudebního vnímání. (Sedlák, Váňová, 2016) Od čtyř let věku je dítě schopné rozlišit ve vnímané hudbě

základní emoce. Dítě ve věku 5-6 let již dokáže vnímat a prožívat i poměrně složitá díla klasické hudby (Franěk, 2005). V období mezi čtvrtým a šestým rokem se paměť a sluchová představivost zdokonaluje a vytváří se počátky hudebního myšlení, díky kterému je možno hudbu nejen reprodukovat, ale taktéž rozlišovat, analyzovat a srovnávat (Zezula, Janovská, 1990). Sedlák a Váňová (2016) tvrdí, že předškolní období je jednou z nejdůležitějších etap hudebního vývoje, která, je-li zanedbána, ovlivní negativně celkový vztah dítěte k hudbě i možnosti jeho úspěšného hudebního rozvoje v základní škole.

1.2 Poslech hudby v mateřské škole

Pro účely bakalářské práce autorka zvolila definici Herdena, která je v kontrastu se starším pojetím Jůvy (1962), který se tolik nezaměřuje na propojení hudebních a nehudebních cílů a vidí hudební poslech spíše jako samostatnou oddělenou činnost. Smysl školního poslechu vidí Herden (1992) především v působení hudby na naši osobnost a v jejím obsahovém sdělení. *„Tónové útvary mohou svým výškovým členěním ovlivnit emocionální stav dětského posluchače a mohou vyvolat jeho představy zejména v závislosti na poloze melodie, na celkovém směru melodického pohybu a na velikosti prostorového rozpětí melodie.“* (Herden, 1992, s. 10) Vliv hudby na emoce autorka rozebírá dále v samostatně podkapitole.

Úkol poslechu hudby definuje Synek (2004). Hudební poslech ve vyučování má ukázat dětem, jak aktivně naslouchat, vnímat hudbu a porozumět její řeči ve všech jejích podobách a žánrech, aby se jim stala užitečnou průvodkyní na cestě životem. Při hudebním poslechu jde o to navázat kontakt s hudbou. To znamená hudbu vnímat, a vlastní myšlenkovou činností zpracovat získané údaje o kvalitách zvukového materiálu. Dítě tak prostřednictvím poslechu poznává základní prvky hudební řeči a základní princip jejich existence i projevu ve formě kontrastu (jedná se o polaritní pojmy jako: hluboko/vysoko, pomalu/rychle, světlý/tmavý, silný/slabý atd.). Tyto pojmy může poznávat na hudebních ukázkách, se kterými dostává příležitost pracovat, např. znázorňovat vlastnosti pomocí pohybu, reprodukovat hlasem, instrumentálními činnostmi, hrou na tělo. (Herden in Balowski, Slavík et al., 2005) Školní poslech bychom proto měli vnímat jako akt, při kterém se buduje schopnost něco postřehnout a reagovat na to. Podobně pojímá úkoly poslechu hudby i Lišková (2006).

S poslechem skladeb bezprostředně souvisí již zmíněný prožitek z hudby. Ten by měl být základní součástí výuky hudební výchovy. Každý pedagog by podle Kružíkové a kol. (2020) měl být schopen předat radost z hudby všem žákům, bez ohledu na míru jejich talentu. Kružíková a kol. (2020) dále upozorňuje na to, že prožitek hudby je individuální a je potřeba, aby pedagog dokázal přijmout a počítal s tím, že děti mohou konkrétní

hudbu vnímat naprosto odlišně. Poslech hudby má na děti i hudebně podpůrné vlivy. Mezi ně patří hlavně spojení posluchače s komunitou, navození nálady, pocit jistoty, snížení stresu a napětí. Poslech hudby se tak využívá i u žáků se SVP (Kružíková a kol., 2020). Podle Rakové, Štíplové a Tiché (2016) aktivní vnímání a bezprostřední prožívání přiměřených hudebních podnětů kultivuje dětskou duši. Zážitky a zkušenosti z raných let si děti nosí s sebou po celý život.

Hudebně-poslechové činnosti by neměly být v mateřských školách monotematické. Často se stává, že v činnosti převládá pouze hudební pohled na poslechovou skladbu s důrazem na hudební cíle. Proto je nutné využívat multisenzorické vnímání a soustředit se tak i na nehudební cíle, které jsou stejně důležité (Kružíková a kol., 2020). Toto propojení hudebních i nehudebních cílů je patrné i v praktické části této práce. „*Poslech je spojen s rozvojem dětské představitivosti, paměti, myšlení, emocionální stránky osobnosti. Poslech hudby ovlivňuje nejen hudební rozvoj dětí, ale i psychickou stránku a celkové chování jedinců*“ (Lišková, 2006, s. 141).

1.3 Hudba a emoce

„*Děti předškolního věku vnímají hudbu emocionálně, tj. vcítují se do hudby. Na jejich emoce působí především již uváděný rytmus, melodie, tempo a charakter poslouchaných písní či skladeb.*“ (Lišková, 2006, s. 147) Dále uvádí, že pomocí hudebních ukázek se děti učí rozlišovat náladu skladby, určují tempo hrané hudby, dynamiku, učí se také rozpoznávat hudební nástroje.

Autorka v praktické části zapojuje principy muzikofiletiky¹. Těmito principy jsou 1. exprese a 2. reflektivní dialog. Expresí se rozumí prožitek z hudební zkušenosti (hlavně hudební poslech). V reflektivním dialogu se zaměřujeme na zpětný pohled na tyto zkušenosti, na pocity a postoje, které sdílíme ve společném rozhovoru. (Friedlová a kol., 2020)

Prožívání hudby nám pomáhá k rozvoji vlastních názorů, zkušeností, osobností. Hudba má také velmi výrazný vliv na emotivní prožívání člověka a ovlivňuje jej (Friedlová a kol., 2020). Emoce jsou reakce na vnitřní i vnější podněty a mají klíčový význam v lidském životě. My se zaměříme na propojení emocí a hudby, ve které mají nezastupitelný význam především při jejím vnímání a hodnocení. Z psychologického hlediska je problematika hudby a emocí těžko uchopitelná kvůli jejich komplexnosti. To je i důvodem, proč existuje mnoho různých teorií pojetí vztahu emocí a hudby. Emocionální reakce, které

¹ „*Muzikofiletika je tvořivé, zážitkové a reflektivní pojetí hudby a uměleckých hudebních činností ve vzdělávání, které směřuje k poznávání sebe, druhých a světa v kontextu umění a kultury a jehož základem je využití kvalit zvuku, hudby a vztahu člověka k nim.*“ (Friedlová a kol., 2020, s. 11)

doprovázejí hudební poslech, jsou spjaty s každodenními emocemi člověka (Franěk, 2005). Poslech hudby v nás může vyvolat i tělesně prožívané reakce, které jsou přirozeně spojeny s projevem emocí. Mezi nejčastější patří husí kůže a mrazení (Mlejnek, 2009). Na tyto reakce se zaměřil při svém zkoumání vztahu hudby a emocí John A. Sloboda (1991). Provedl dotazníkové šetření, kde respondenti doplňovali dvanáct různých emocionálních reakcí, které se u nich dostavovaly při poslechu hudby. Z jeho výzkumu vyplývá, že specifické hudební struktury jsou spojeny se specifickými psychickými a fyziologickými projevy. Ve svém článku mimo jiné podotýká, že i děti od tří let věku jsou schopné vnímat tyto emoce během hudebního poslechu (Kastner et Croeder, 1990 in Sloboda, 1991). Poslech hudby je také spojován s vznikajícími vizuálními představami. Emoce jako reakce na hudbu se objeví dříve než vizuální představa (Küssner et al., 2019).

2 Práce s poslechem programní hudby v mateřské škole

Herden, Jenčková a Kolář (1992) tvrdí, že v cílevědomě řízeném hudebně výchovném procesu se všichni žáci mohou naučit hudbě rozumět. Samozřejmě musíme dodat, že za určitých podmínek a na různé úrovni. My se pokusíme nastínit průběh práce s poslechem tak, aby se toto tvrzení naplnilo.

Prvním krokem práce s poslechem je **výběr vhodné hudební ukázky**. Ten je limitován úrovní dětského posluchače, a to úrovní psychickou i muzikantskou (Herden, Jenčková a Kolář, 1992). Dále podle Herdena (In Balowski, Slavík et al., 2005) mají předkládané hudební ukázky splňovat základní podmínky. První se týká tónového prostoru. Ten by měl být natolik jednoduchý, aby s ohledem na věk a úroveň hudebnosti bylo možné se v něm orientovat pouhým poslechem. Tato nabízená ukázka by měla žáka inspirovat, být atraktivní. Hlavním kritériem pro výběr skladby je respektování psychických aktivit. Hudba, která je přiměřená věku dítěte, v něm probouzí fantazii, která začne spontánně pracovat hned po prvních tónech skladby. Při hudebních činnostech se snažíme podněcovat co nejvíce smyslů (sluch, hmat, čich, zrak). Cvičení poslechu hudby jsou účinnější, pokud má dítě zavřené oči a může se plně soustředit na hudbu. Synek (2004) dále uvádí vhodnou délku skladeb, která se pohybuje okolo 2 až 5 minut.

K poslechu je vhodné vybírat skladby s mimohudebním námětem. To vyvolává v dětech asociace s představami a situacemi, které již samy poznaly, což jim umožní lépe porozumět hudební řeči (Lišková, 2006). Ideální volbou je tedy pro poslech v mateřské škole hudba programní. Tento druh hudby autorka vymezuje v následující podkapitole. U poslechové skladby je dále důležité, aby byly zajímavé pro děti nejen svým mimohudebním námětem, ale i hudební řeči (tzn. výrazný rytmus, dynamické kontrasty atd.).

Jako další krok pro práci s poslechem je důležité zajistit **vhodné podmínky pro poslech** hudby. Předpokladem pro aktivní poslech je soustředění a pozornost dětí. Než tedy přejdeme k poslechu hudební ukázky, je vhodné začít se sluchovými cvičeními. Pro větší pozornost dětí pomůže, pokud budou mít zavřené oči. Klíčovou roli hraje i motivace. Dále jsou pro aktivní poslech dobré aktivizační úkoly, například ve formě otázek: *Jaká je nálada skladby? Vymysli skladbě název. Co si představuješ při poslechu?* (Synek, 2004).

Herden (In Balowski, Slavík et al., 2005) uvádí **postup práce s hudebním poslechem**, který má svůj řád. Nejprve doporučuje, aby se žáci soustředili na dominantní prvky, které způsobují převažující ladění obrázku (polaritní pojmy: divoký/klidný, nepravidelný/pravidelný apod.). Malé dítě tak poslouchá a klasifikuje hudbu jako veselou

v kontrastu k hudbě vážné. Všimá si prvků, které se na hudební náladě podílejí, poznatky si upřesňuje, ověřuje, vyhledává vhodné pojmy, orientuje se v podobně uspořádaných prostorech, vyčleňuje, srovnává a řadí. Polaritní systém „veselá/smutná“ se s přibývajícimi zkušenostmi prohlubuje a diferencuje. Až potom bychom se měli zajímat o příčiny výrazného náladového odstínu. Důležité je navodit didaktickou situaci, ve které žáci mají možnost záměrně pozorovat významné detaily i jejich proporce v celku. „*Hodnota dětských poslechových zážitků je závislá na schopnosti slovy popsat dojmy vzniklé na základě vlastního pozorování*“ (In Balowski, Slavík et al., 2005, s. 329). Dále Herden (In Balowski, Slavík et al., 2005) v souvislosti s tímto tvrzením doporučuje klást otázky ohledně hudebního poslechu v tomto pořadí: *Jaká je poslouchaná hudba? Proč je právě taková?* Důležité je také ptát se bezprostředně při poslechu nebo i ihned po doznění hudby. V tomto se shoduje se Synkem (2004). Nejprve poskytneme dětem prostor pro vyjádření subjektivního emocionálního prožitku. Ptáme se návodnými otázkami: *Jaká to byla hudba? Jak na tebe působila? Co ti připomínala?* Poté může následovat objektivní racionální zdůvodnění. Ptáme se otázkami: *Proč na tebe působila hudba právě takto?* S ukázkou dále takto pracujeme, můžeme si ji pustit znovu, nebo použít její určité části. Z této části vidíme, že se práce s poslechem podle Synka (2004) i podle Herdena (In Balowski, Slavík et al., 2005) shodují.

V dalším kroku následuje **shrnutí poznatků**, ke kterým jsme došli. Učitelka může pomáhat dětem utvořit si představu o skladbě. Dále navazují různé činnosti související s ukázkou. Jedná se o pohybové, instrumentální či výtvarné ztvárnění. V mateřské škole můžeme využít i jiný postup poslechu, který autorka provedla v praktické části. Po úvodní motivaci následuje komentovaný hudební poslech, do kterého učitel vstupuje. Po tomto „přečtení“ skladby následuje nerušený poslech, kdy děti již samy vnímají hudbu.

Kružíková a kol. (2020) rozlišuje různé **typy práce s hudebním poslechem**, které je dobré střídat. Jako první uvedeme řízený hudební poslech, který lze dále členit na fázi orientační, analytickou, syntetickou a fázi samostatného poslechu. Během řízeného poslechu pedagog vede děti při hudebně poslechové činnosti. Další formou práce s poslechem je intuitivní hudební poslech. Ten nemusí vycházet z předem systematicky připraveného hudebního materiálu. Děti intuitivně reagují na hudbu (tancují, výtvarně vyjadřují hudbu apod.). Následuje hudební poslech doprovázený výtvarnou činností, který se také nazývá muzikomalba. Dále hudební poslech s dramatickým vyjádřením. Využívá se pantomima, herecké scénky nebo ztvárnění vlastních příběhů. Při hudebním poslechu s následným hudebním improvizacním vyjádřením jde o interpretaci poslechové skladby. Posledním typem práce s poslechem je hudební poslech s hudebně pohybovým nebo tanečním vyjádřením,

kteřý je velmi oblíbený u dětí. Autorka práce v praktické části využívá i některé z těchto forem práce s poslechem.

Pro práci s poslechem je vhodnou činností i srovnávání dvou hudebních ukázek a porovnávání jejich nálady. Hudební poslech je možné spojit s obrazy a vybírat tak hudbu k obrázkům. Dítě si poslechne hudební ukázkou a podle její nálady přiřazuje obrázek (veselý, tajuplný, slavnostní atd.). Takovéto úkoly jsou přiměřené věku a váhající děti tak můžeme upozornit na detaily hudebního i výtvarného zpracování, které mohou přispět ke vzniku názoru. Při tomto porovnávání a přiřazování obrázků často nemusí být rozhodující programní prvky hudby (název díla, výrazně převládající vnější obrazové nebo zvukové popisy událostí), ale spíše celkový a mnohdy pouze zběžný pocit, který je ovlivněn uspořádáním nebo převládajícím dojmem. (Herden in Balowski, Slavík et al., 2005)

Při práci s dětmi je důležité si uvědomit, že svůj prožitek nemusí umět přesně popsat a verbálně vyjádřit. Je tedy vhodné děti s řečí hudby postupně seznamovat a pracovat s hudebními termíny, pomocí kterých mohou jednotlivé jevy pojmenovat. Při rozboru poslechu se můžeme zaměřit na různé hudební aspekty. Pokud budeme s dětmi řešit emocionální sdělení hudební ukázky a to, jak na ně působí, můžeme si pomoci přídavnými jmény – veselá/smutná, klidná, těžkopádná, vznešená atd. Dále přejdeme k výrazovým prostředkům, zde řešíme, zda je úsek ve skladbě hrán hluboko/vysoko, pomalu/rychle, slabě/silně. Jinými slovy jde o dynamiku, tempo, pohyb melodie, rytmus a harmonii. Jak již bylo zmíněno, v mateřské škole se snažíme o to, aby se děti setkaly s různými žánry hudby. (Synek, 2004)

Závěrem autorka shrnuje, že dialog mezi hudbou a dětským posluchačem je vázán na zážitek, tedy na duševní proces. Aby k tomuto zážitku došlo, v přípravě didaktické situace je třeba zahrnout čtyři základní fáze: motivační, průpravnou, pracovní (první poslech, analýza, druhý poslech) a přenos. Pomocí průpravných cvičení si děti „ohmatají“ jednotlivé kvality akustického materiálu. První seznámení může mít u každého dítěte jiný průběh. Řízený rozhovor učitelkou se zaměřuje na vystižení prvotního mlhavého dojmu, na porovnání a usměrnění individuálních zážitků. Následuje analýza. V této fázi hledáme příčiny emocionálního naladění v hudbě. Výběrové pozorování dítěte je třeba usměrnit, vytvořit didaktickou situaci, ve které jistý melodicko-rytmický útvar vystoupí do popředí, jeho zvuková nebo tvarová jedinečnost se stane nápadnou a bezprostředně vyvolává potřebný pocit (např. hudba se mi zdá smutná, protože je pomalá a vysoko). Při dalším, opakovaném poslechu, který má veliký význam pro rozvoj hudebního myšlení, probíhá syntéza vyčleněných prvků. Zpravidla teprve trojnásobný poslech vytváří předpoklady k tomu, aby dítě úspěšně

využilo získaných zkušeností při poslechu jiných, obdobně organizovaných hudebních obrázků. (Herden, Jenčková a Kolář, 1992)

2.1 Programní X absolutní hudba

V této podkapitole autorka vymezuje pojmy, které jsou stěžejní pro tuto práci, a to sice programní a absolutní hudba. Tyto pojmy jsou si navzájem protikladné. U absolutní hudby posluchač vnímá pouze hudební prostředky a nevytváří si žádné mimohudební obrazy. Absolutní hudba jsou instrumentální díla založená na abstraktních principech hudby a ne na textu nebo programu (Ferris, 2008). Ve svém slova smyslu by měla být absolutní hudba bezobsažná. Programní hudba má naproti tomu určené téma – jako podklad je použita určitá mimohudební myšlenka. Ta bývá vyjádřena i názvem, anebo podrobněji rozvedeným programem (např. Smetanův cyklus *Má vlast*). (Cmíral, 1965)

Vysloužil (1995) definuje ve svém slovníku programní hudbu jako instrumentální hudbu, která se opět váže na mimohudební ideu. Využívá určité hudební výrazové prostředky, symboly a zvukomalebné prvky. Programní hudbu řadí do sémantického hudebního žánru. Mezi hlavní hudební druhy programní hudby patří programní symfonie a symfonická báseň (Vysloužil, 1995). Obě tyto formy vznikly v romantismu v důsledku snahy vyrovnat se literatuře ve sdílnosti a ve snaze vyjádřit romantické ideály. Jde především o to vyjádřit konkrétní děj a psychiku hrdinů (Hons, 2005; Šíp, 1985). Jejich nejznámějšími tvůrci jsou Hector Berlioz a Ferenc Liszt. Programovou zaměřenost některých děl můžeme najít už i u Ludwiga van Beethovena (Symfonie č. 6 Pastorální) nebo i Antonia Vivaldiho (Čtvero ročních dob). U nás to pak je zejména se symfonickými básněmi Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Vítězslav Novák a Josef Suk. Romantičtí skladatelé kladli větší důraz na výraz než na formu, kterou shledávali jako omezující. Volně adaptovali klasické hudební formy, aby vyhovovaly jejich potřebám, nebo skládali orchestrální skladby k literatuře nebo jiným námětům. Toto se začalo nazývat jako program. (Ferris, 2008)

Naproti tomu někteří skladatelé devatenáctého století komponovali absolutní hudbu (patří mezi ně např. Felix Mendelssohn Bartholdy). Cmíral (1965) tvrdí, že ani hudba absolutní není pouhou hrou s tóny, protože vznikla za určité nálady skladatele a snaží se tuto náladu vyvolat i u posluchače. Hlavním rozdílem je tedy to, že u děl programních je přesně slovy vyjádřen básnický anebo jiný obsah, kdežto absolutní hudba takovýto program daný nemá.

3 RVP PV ve vztahu k hudebnímu poslechu

V současné době je pro mateřské školy povinností pracovat podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Tento dokument je směrodatný pro předškolní vzdělávání. Nejprve objasníme blíže tento program a poté se zaměříme na problematiku hudební výchovy v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku.“ (RVP PV, 2021, s. 5) Na základě RVP PV tvoří každá mateřská škola svůj školní vzdělávací program, který musí být s RVP PV v souladu.

„Obsah předškolního vzdělávání představuje hlavní prostředek vzdělávání dítěte v mateřské škole. V RVP PV je vymezen tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahování vzdělávacích cílů. Stejně jako na dalších vzdělávacích úrovních je vzdělávací obsah v RVP PV formulován v podobě „učiva“ a „očekávaných výstupů“, a to pouze obecně, rámcově. Vzdělávací obsah se stanovuje pro celou věkovou skupinu společně, tj. pro děti ve věku od 2 do 6 (7) let.“ (RVP PV, 2021, s. 13) Dosažení očekávaných výstupů pak není pro děti povinné, ale ukazuje pouze ideál toho, co by měly děti na konci předškolního vzdělávání umět.

Vzdělávací obsah v RVP PV je členěn do 5 oblastí:

- Biologické (Dítě a jeho tělo);
- Psychologické (Dítě a jeho psychika);
- Interpersonální (Dítě a ten druhý);
- Sociálně-kulturní (Dítě a společnost);
- Environmentální (Dítě a svět). (RVP PV, 2021, s.14)

Jednotlivé oblasti RVP PV jsou propojené, není možné je od sebe oddělovat. Tak jako bychom neměli opomíjet integraci jednotlivých hudebních činností, je dobré propojit hudební aktivity s mimohudebními. Veškeré činnosti totiž nelze separovat od přirozené biologické, psychologické a sociální oblasti, na jejichž principech je postaven RVP PV. (Lišková, 2006)

3.1 RVP PV a hudební činnosti

RVP PV se dělí do pěti oblastí, přičemž hudební výchova prolíná do všech těchto oblastí. Zároveň mají hudební činnosti vliv i na jiné aspekty – na nehumedbní dovednosti. Může se stát, že v dané oblasti nejsou hudební cíle přímo zmíněny, to ale neznamená, že v takové oblasti není hudební výchova přítomná. Hudební aktivity rozvíjejí komunikaci, tvořivost, podporují logické myšlení, kultivují osobnost dítěte, vedou ke spolupráci, zodpovědnosti i úctě a respektu (Lišková, 2006). Z tohoto výčtu si můžeme opět všimnout, že hudba má vliv nejen na fyzický, ale i psychický vývoj dítěte.

Obvyklými hudebními činnostmi v mateřské škole rozumíme zejména zpěv, hru na nástroje, poslech, a hudebně-pohybové aktivity. Poslech vede především k relaxaci a zklidnění dětí (Lišková, 2005). Všechny tyto hudební činnosti je možné zasadit do každé oblasti Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. My se zaměříme pouze na poslechové činnosti v daných oblastech.

3.1.1 Dítě a jeho tělo

První oblast Dítě a jeho tělo je zaměřená na fyzickou pohodu a správný vývoj dětí, vede ke zdravému životnímu stylu. Hudební poslech napomáhá uvolnění těla a relaxaci. Můžeme jej proto spojit s různými relaxačními technikami. Prostřednictvím poslechových činností rozvíjíme i smyslové vnímání, zejména sluch. Hudební poslech je nejčastěji praktikován v součinnosti s pohybovými aktivitami. (Lišková, 2006)

3.1.2 Dítě a jeho psychika

Tato oblast se dále člení na tři podoblasti – Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, Sebepojetí, city, vůle. V každé podoblasti opět nacházíme hudební výchovu.

Jazyk a řeč – Jak již z názvu vyplývá, tato podoblast se zaměřuje na komunikativní dovednosti, přičemž sem patří verbální i neverbální komunikace. Lišková (2006) uvádí, že tato podoblast souvisí s poslechem právě programní hudby a instruktivních skladeb. S dětmi společně verbalizujeme prožitky po poslechu hudby. Z neverbální komunikace sem patří seznamování se s hudebními symboly a vyjádření hudby pomocí malby či pohybu.

Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace – Druhá podoblast je zaměřená na představivost, tvořivost, smyslové vnímání a paměť. V této podoblasti je poslech hudby stěžejní aktivitou. Prostřednictvím poslechu rozvíjíme koncentraci a pozornost dětí, sluch, fantazii a představivost, práci s hudebně vyjadřovacími prostředky. Lišková (2005) opět uvádí vhodnost výběru programní hudby.

Sebepojetí, city, vůle – Poslední podoblast se zabývá citovou stránkou dětí, uvědoměním si vlastní identity, prožitky a poznáváním sebe sama. Nelze nezmínit, že všechny hudební činnosti hrají nezastupitelnou roli v rozvoji empatie a citu dětí, dále podporují estetické a tvůrčí aktivity (Lišková, 2006). Při hudebním poslechu se v souvislosti s touto podoblastí zaměříme na emoce a prožitky dětí.

3.1.3 Dítě a ten druhý

Třetí oblastí je Dítě a ten druhý, zaměřuje se na utváření vztahů a jejich kvalitu. I poslechem hudby lze tuto oblast rozvíjet. Děti se učí naslouchat a respektovat názory ostatních. Například při spojení hudebního poslechu a výtvarné výchovy jsou děti vedené ke spolupráci při ztvárnění hudební skladby společnou malbou. (Lišková, 2006)

3.1.4 Dítě a společnost

Tato oblast zahrnuje především socializaci dětí a seznamuje je s kulturou a uměním. Hudba je vhodná k navázání kontaktu a komunikace lidí na celém světě (Lišková, 2006). Poslechové činnosti pomáhají rozvíjet estetický vkus dětí. V hudebních skladbách o mnoha hráčích můžeme dětem demonstrovat jejich spolupráci. Do oblasti Dítě a společnost také patří navštěvování divadel a koncertů mimo mateřskou školu.

3.1.5 Dítě a svět

Jak již z názvu plyne, oblast Dítě a svět seznamuje děti s okolním světem. Děti navazují vztah s přírodou, učí se správně chovat k životnímu prostředí. Lišková (2006) v této oblasti opět zdůrazňuje poslech programní hudby. Je vhodná svou přírodní tematikou. Jako další můžeme využít i etnickou hudbu z celého světa.

Praktická část

4 Metodologie výzkumu

V této části bakalářské práce autorka popisuje zvolenou metodu a cíl výzkumu. Dále se věnuje představení a podrobnému popisu týdenního programu činností a následnému vyhodnocení výzkumných otázek.

4.1 Charakter výzkumu

Výzkum je proveden pomocí kvalitativního šetření, pro které je charakteristický nižší počet osob (Miovský, 2006). Zkoumaný problém je při kvalitativním výzkumu řešen do hloubky, zajímá se o životy výzkumného souboru (Švaříček, Šedřová, 2014). Cílem výzkumu této práce bylo navrzení, realizace a reflexe aktivit zaměřených na poslech programní hudby. Záměrem je získat ucelený obraz o reakci dětí na tyto aktivity.

4.2 Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem reagují děti předškolního věku na poslech programní hudby. V návaznosti na hlavní cíl jsou dále formulovány dílčí cíle:

- vypracovat metodický návrh aktivit pro děti předškolního věku;
- realizovat a reflektovat aktivity, ve kterých je zakomponována programní hudba do běžného dne v mateřské škole.

Reflexe bude probíhat pomocí odpovědí na výzkumné otázky. Tyto aktivity poté mohou být inspirací pro pedagogy v mateřských školách.

4.3 Charakter výzkumného souboru

Výzkumným souborem praktické části této bakalářské práce se staly děti z MŠ Myslbekova v Náchodě. Týdenní program byl realizován ve třídě „Zajíčci“. Třída Zajíčků je homogenní stejně jako zbylé dvě třídy mateřské školy. Do této třídy chodí děti předškolního věku, tj. 5-6 let (případně i děti s odkladem povinné školní docházky). Jelikož byl program realizován v létě za změněného režimu v mateřské škole, měla autorka možnost pracovat se třídou složenou z různě starých dětí v důsledku spojování tříd. Výzkumný soubor se tak skládá z 16 až 26 dětí (každý den chodil jiný počet dětí) ve věku od 3 do 7 let. Součástí je i jeden chlapec se SVP, ke kterému byla přidělena asistentka.

Autorka plnila praktickou část v průběhu celého jednoho týdne, a to vždy od 7:30 do 12:00. Režim dne byl následující:

6:30 – 8:00 scházení dětí v MŠ

8:00 – 8:45 průběžná svačina, hygiena, ranní činnosti

8:45 – 9:00 ranní kruh

9:00 – 9:20 řízená činnost
9:20 – 9:30 hodnotící kruh
9:30 – 11:30 pobyt venku
11:30 – 12:00 přechodová činnost, oběd, hygiena
12:00 – 13:45 odpočinek, spánek
13:45 – 14:15 svačina, hygiena
14:15 – 16:00 volné činnosti, propouštění dětí

Denní program je samozřejmě pouze orientační a všechny činnosti se prováděly s ohledem na potřeby a zájmy dětí.

4.4 Charakter výzkumné metody

Za metodu sběru dat bylo zvoleno přímé zúčastněné pozorování. Pozorování je vhodné pro studium školní třídy, protože nijak nezasahuje do vzdělávacích procesů. Při zúčastněném pozorování je pozorovatel přímo ve zkoumaném terénu, je účastníkem interakcí a může tak objevit a reprezentovat sociální život a proces (Švaříček, Šed'ová, 2014).

4.5 Výzkumné otázky

Krom reflexe dětí po každé činnosti jsou vybrány výzkumné otázky, které budou vyhodnoceny ke každé poslechové aktivitě.

1. Jakou měly děti reakci na poslech hudby?
2. Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?
3. Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

4.6 Limity bakalářské práce

Autorka si je vědoma rozsáhlosti praktické části. Dále doplňuje aktivity vlastními fotografiemi, díky této dokumentaci je opět práce více rozsáhlá. Jako limit bakalářské práce vnímá autorka to, že není mnoho novodobé odborné literatury na zvolené téma, která pracuje aktuálním způsobem.

5 Projekt činností zaměřených na programní hudbu

Při výběru skladeb se autorka řídila tím, jaká hudba je dětem blízká. Jedná se především o skladby s výrazným rytmem, zvukomalebností, tempovými a dynamickými kontrasty.

Ptáčci

Tento týdenní program se prolíná více rovinami, z čehož vyplývá, že jednotlivým činnostem nelze přiřadit pouze jednu oblast z RVP PV. Hlavními body programu jsou hudební činnosti, které jsou přirozeně propojeny s těmi mimohudebními. Většina aktivit je postavena na základě hudebního poslechu. Týdenní program je zaměřen na téma „Ptáčci“. Toto téma lze v mateřské škole zařadit do nejrůznějších tematických celků a je možné ho realizovat v průběhu celého roku. Poslechové programní skladby, na kterých týdenní plán stojí, jsou Voliéra a Kukačka od Camille Saint-Saënsa a Kukačka část I. Allegro od Antonia Vivaldiho.

Týdenní plán aktivit

Pondělí – Seznámení se s ptáčky, ptačí zvuky

V pondělí si představíme nové téma na následující týden – bude se jednat o ptáčky. Toto téma se děti pokusí samy uhodnout na základě poslechu první programní skladby – Voliéra. Tuto skladbu pustíme celou díky tomu, že je velmi krátká. Před hudební ukázkou se s dětmi naladíme na poslech, můžeme si i lehnout na záda a zavřít oči, aby nám šlo se lépe soustředit a následně uhodnout, o čem skladba je. Dále na poslech skladby navazují další činnosti.

Cíle hudebního i nehudebního charakteru:

- Rozvoj soustředěnosti a udržení pozornosti;
- Rozvoj vnímání hudby a hudebních prvků;
- Osvojení si poznatků o ptácích;
- Rozvoj rytmického cítění.

Poslechová skladba:

- **Název** – Volière;
- **Autor** – Camille Saint-Saëns;
- **Album / hudební sbírka** – Le Carnaval des Animaux.

Ranní činnost

Pomůcky: barevné papíry, nůžky, tužky, případně šablona peříčka, mikroskop, peří.

Postup: Každé dítě si vybere barevný papír. Nakreslí na něj peříčko (případně obkreslí šablonu) a vystříhne. Peříčko jemně nastříhá od okrajů. Následně děti mají možnost se podívat na pravá ptačí peříčka v mikroskopu.

Obrázek 1: Vyrobená peříčka (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Ranní kruh

Pomůcky: přehrávač, obrázek flétny, obrázky ptáčků.

Postup: Začneme pozdravem – posíláme si sýkorku a zdravíme se: *Letí, letí ptáček, nese pozdrav ...* (doplníme jméno kamaráda, kterému pozdrav posíláme). Následuje naladění se na poslech, poslech skladby Voliéra. Děti hádají, o čem si budeme povídat. Skladba nám to prozradí. Povídáme si o ptáčcích (o jejich typických zvucích), o tom, jaký nástroj v této skladbě ptáčka připomíná – ukážeme si obrázek flétny. Můžeme se krátce protáhnout jako ptáčci (hopkání, stání na jedné noze). Následuje hra **Ptačí pozdravení** – stojíme v kruhu a posíláme si tlesknutí. Můžeme vyzkoušet se do kruhu otočit zády a posílat si pozdravení takto (je to náročnější a děti mají možnost jinak vnímat to, co slyší). Poté si zahrajeme krátkou

hru *Co má ptáček?*. Učitelka říká různé části těla, a pokud je ptáci mají, děti zvednou ruce, pokud nemají, dají ruce na zem před sebe.

Řízená činnost

Pomůcky: přehrávač, tvrdý papír, vodové barvy, kelímky s vodou, štětce, tužka, pastelky.

Postup: Dětem pustíme skladbu a ony malují ptáčka, o kterém si myslí, že je ve skladbě vyobrazen. Používají barvy, které „slyší“.

Obrázek 2: Malba ptáčků na základě poslechu (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Reflektivní kruh

Zhodnotíme práce dětí. Řekneme si proč, kdo, co a jak namaloval. Jaké barvy a proč použil, co ve skladbě slyšel. Můžeme využít otázky: *Jak jsem vnímal skladbu? Létají v ní ptáčci rychle nebo pomalu? Připomíná mi to spíš velkou sovu nebo malého ptáčka (třeba kolibřík)? Jakou barvu mají ptáčci ve skladbě?*

Pobyt venku

Můžeme se pokusit na procházce ptáčky poslouchat, schválně jestli nějaké poznáme.

Přesun na oběd – Přejchodová činnost

Rychlá hra na opakování rytmu, jako když např. čáp, který nezpívá, klope zobákem. (motivace: *Znáte ptáčka, který nezpívá? Obvykle má hnízdo vysoko na komínech.*)

Postup: Děti sedí v kruhu. Učitelka vytleská určitý rytmus, děti mají za úkol ho zopakovat. Hru můžeme obměňovat tak, že buď opakují rytmus všechny děti, nebo se po jednom střídají. Rytmus může zadávat i dítě, ne pouze učitelka.

Úterý – Ptačí zvuky

V úterý už se zaměříme na druhy ptáčků. Jaké všechny známe a jak se od sebe liší, jaké vydávají typické zvuky. Do programu dne jsme zařadili poslechovou programní skladbu Kukačka od Camilla Saint Saense. Tentokrát využijeme pouze část skladby, a to sice 1. – 30. takt. Děti opět určí, o jakém ptáčkovi tato skladba je. Před samotným poslechem se zklidníme, a zaposloucháme se do „zvuků ticha“. Poté učitelka dětem vysvětlí, že skladba začíná v lese, který má také své zvuky a tam se skrývá jeden ptáček v korunách stromů. Na hudební poslech opět navazují další činnosti.

Cíle hudebního i nehudebního charakteru:

- Rozvoj hudebního vnímání;
- Osvojení si znalostí o ptácích;
- Rozvoj pozornosti a soustředěnosti;
- Rozvoj matematické pregramotnosti;
- Vyjádření se pomocí rytmu.

Poslechová skladba:

- **Název** – Cuckow;
- **Autor** – Camille Saint-Saëns;
- **Album / hudební sbírka** – Le Carnaval des Animaux.

Poznámka: Dětem jsme nepustili celou skladbu, ale pouze 1. – 30. takt.

Ranní činnost

Pomůcky: pracovní list, pastelky, lepidlo (Herkules), víčka od PET lahví, papíry.

Postup: Dítě vyhledá správný stín ptáčka a spojí ho. Můžeme pokládat otázky: *Jsou všichni ptáčci stejní? V čem jsou stejní? Čím se naopak liší? Jak rozeznáme sýkorku od vrabce a vrány? Který pták je černý se žlutým zobákem?* Po splnění ranní činnosti si každé dítě připraví víčka na řízenou činnost. Utrhne dva kousky papíru a zmačká je do kuliček. Do víček nanese lepidlo a papírové kuličky tak přilepí do víček.

Obrázek 3: Ukázka pracovního listu (Zdroj: Mateřská škola Rtyně v Podkrkonoší www.msrtyne.cz/corexdeay/uploads/2021/01/ptaci-v-zime-4.jpg).

Ranní kruh

Pomůcky: přehrávač, obrázky ptáků.

Postup: Každý pták má svůj typický zvuk. Dělí se na pěvce a nepěvce (včera jsme si povídali o jednom nepěvci – čáp, který pouze klope zobákem). Ukážeme si obrázky ptáků a pojmenujeme (můžeme zmínit i jejich „povolání“, jako sojka policajt, straka zloděj, datel doktor stromů). Přemýšlíme a odpovídáme na otázky: *Jsou všichni ptáčci stejní? Čím se liší? Jak rozeznáme sýkorku od vrabce a vrány? Který pták je celý černý se žlutým zobákem? Který pták je vpravo a který vlevo? Kolik ptáků sedí na stromě?* Včera jsme poslouchali skladbu

s ptáčky a dnes zkusíme poslechnout jinou a uhádnout, který ptáček je v ní schovaný. Nejdříve uslyšíme, jak se schovává v lese a pak se najednou objeví. Povíme si zvláštnost kukačky, že nehlídá svá vajíčka.

Pohybová aktivita

Pomůžeme kukačce donést vajíčka do hnízda.

Pomůcky: kužely, lžičky, pingpongový míček, kyblík.

Postup: Děti utvoří dva týmy. Mají připravenou dráhu – slalom. Dítě si vezme lžičku, na ní položí míček (vajíčko kukačky) a snaží se projít mezi kužely (stromy v lese) a donést míček a položit opatrně do kbelíčku (do hnízda, aby se vajíčko nerozbilo). Poté vezme míček do ruky a běží zpět na start, kde míček se lžičkou předá dalšímu dítěti.

Řízená činnost

V řízené činnosti si vyrobíme klapátko – zobáček ptáčka, pomocí něhož děti po dvojicích provedou hudební zobrazování.

Pomůcky: šablony zobáčků, tvrdý papír, víčka s přilepeným papírem, pastelky, fixy, barevný papír, lepidlo, nůžky.

Postup: Každé dítě si na tvrdý papír obkreslí zobáček a vystřihne. Přilepí na barevný papír a opět vystřihne. Přehne na polovinu tak, aby barevná část byla zvenku. Vzniklý zobáček pokreslí podle své fantazie. Na vnitřní strany zobáčku přilepí víčka tak, že nanese tekuté lepidlo na papír přilepený k víčkům a poté přilepí k zobáčku. Vznikne nám klapátko.

Poté si s dětmi vyzkoušíme hudební zobrazování – rozhovor mezi dvěma ptáčky na vyrobený nástroj ve dvojicích. Společně s dětmi zadáme téma – např. ptáčci se hádají o zrníčka a dvojice předvede tuto situaci na své nástroje. Pro každou dvojici vymyslíme jinou situaci.

Obrázek 4: Klapátka vytvořená dětmi (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Reflektivní kruh

Otázky: *Jak jsme se cítili při poslechu skladby? Jaké zvuky jsme slyšeli, když jsme se zaposlouchali do „ticha“ ve třídě? Zhodnotíme vyrábění, všichni společně zahrajeme jako ptáčci. Můžeme opět opakovat rytmy. Reflexe pomocí otázky: Co mi přišlo při vyrábění těžké?*

Pobyt venku

Výroba ptačích hnízd z větviček v lese (hnízda mohou být pro kukaččí vejce).

Obrázek 5: Ptačí hnízda vytvořená v lese (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Přesun na oběd

Básničky o ptáčích a jejich hádání.

Datel

*Je to krásný černý pták,
po stromech si šplhá rád,
červenou má čepičku,
bubnuje vždy chvíličku.*

Kos

*Je to černý ptáček,
má žlutý zobáček,
žluté kroužky kolem očí,
samičky se za ním točí.*

Vrána

*Černobíle peří mívá,
třpytivé věci ráda sbírá,
létá často kolem nás,
má dlouhé peří a ocas.*

Vrabec

*Tento ptáček maličký,
vejde se do ručičky,
po zemi poskakuje,
vesele poletuje.*

Sýkora

*Tmavá čapka, bílé lice,
nejradši má slunečnice,
žluté peří na bříšku,
zazpívá nám písničku.*

Strakapoud

*Strakatý a krásný je,
do kůry si bubnuje,
je bílo-černo-červený,
šplhá vzhůru na stromy.*

Vlaštovka

*Jestli já se nepletu,
chytá mouchy za letu,
na dráty si často sedá,
v obydlích si hnízdo dělá.*

Středa – O nenasytém vrabci

Ve středu se zaměříme na pohádku „*O nenasytém vrabci*“. Využijeme k tomu poslechovou skladbu od Antonia Vivaldiho: Kukačka, první část Allegro. Ze skladby autorka vybrala pouze část, a to sice po 3:05 ze zdroje: *YouTube* [online]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=dHqPB6ouLkM>

Cíle hudebního i nehuďebního charakteru:

- Rozvoj pozornosti, soustředěnosti;
- Dovednost rozebrat příběh;
- Rozvoj dovednosti pohybu v rytmu;
- Rozvoj hudebního cítění.

Poslechová skladba:

- **Název** – The Cuckow;
- **Autor** – Antonio Vivaldi;
- **Album/hudební sbírka** – Concerto in A major for violin & strings, RV335, část 1. Allegro.

Ranní činnost

Pomůcky: pracovní list, pastelky.

Postup: Každé dítě dostane pracovní list a vybarvuje, co patří do krmítka. Můžeme se ještě ptát na další otázky: *Co ptáček všechno jí? Co patří do krmítka a co ne? Co je napravo od ořechu?*

Obrázek 6: *Co patří do krmítka?* (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Ranní kruh

Pomůcky: přehrávač, obrázky.

Postup: Ranní kruh začneme otázkami. *O kterém ptáčkovi jsme si povídali včera? (kukačka) Co všechno si o ní pamatujeme?* Dále namotivujeme děti na práci s pohádkou a poslechem. *Dnes si budeme povídat o příběhu jednoho ptáčka, na kterého můžeme narazit velmi často. Bude to o vrabčákovi (ukážeme si obrázek). Tento příběh opět spojíme s hudbou, schválně jestli v ní ten příběh pak uslyšíte.* Následuje poslech Vivaldiho Kukačky a četba pohádky „*O nenasytném vrabci*“. Nejprve pohádku přečteme, rozebereme a pak pustíme hudbu. Můžeme použít návodné otázky: *Jaký byl vrabec z pohádky? Proč se nechtěl dělit o zrníčka? Co se mu stalo? Kdo jej vysvobodil? Poučil se ptáček na konci pohádky?* Nejdříve si děti skladbu v klidu poslechnou, a pak spolu s nimi můžeme určovat momenty v hudbě podle pohádky.

Pohybová hra – Hra na hlídače a vrabce

Pomůcky: obruč nebo švihadlo.

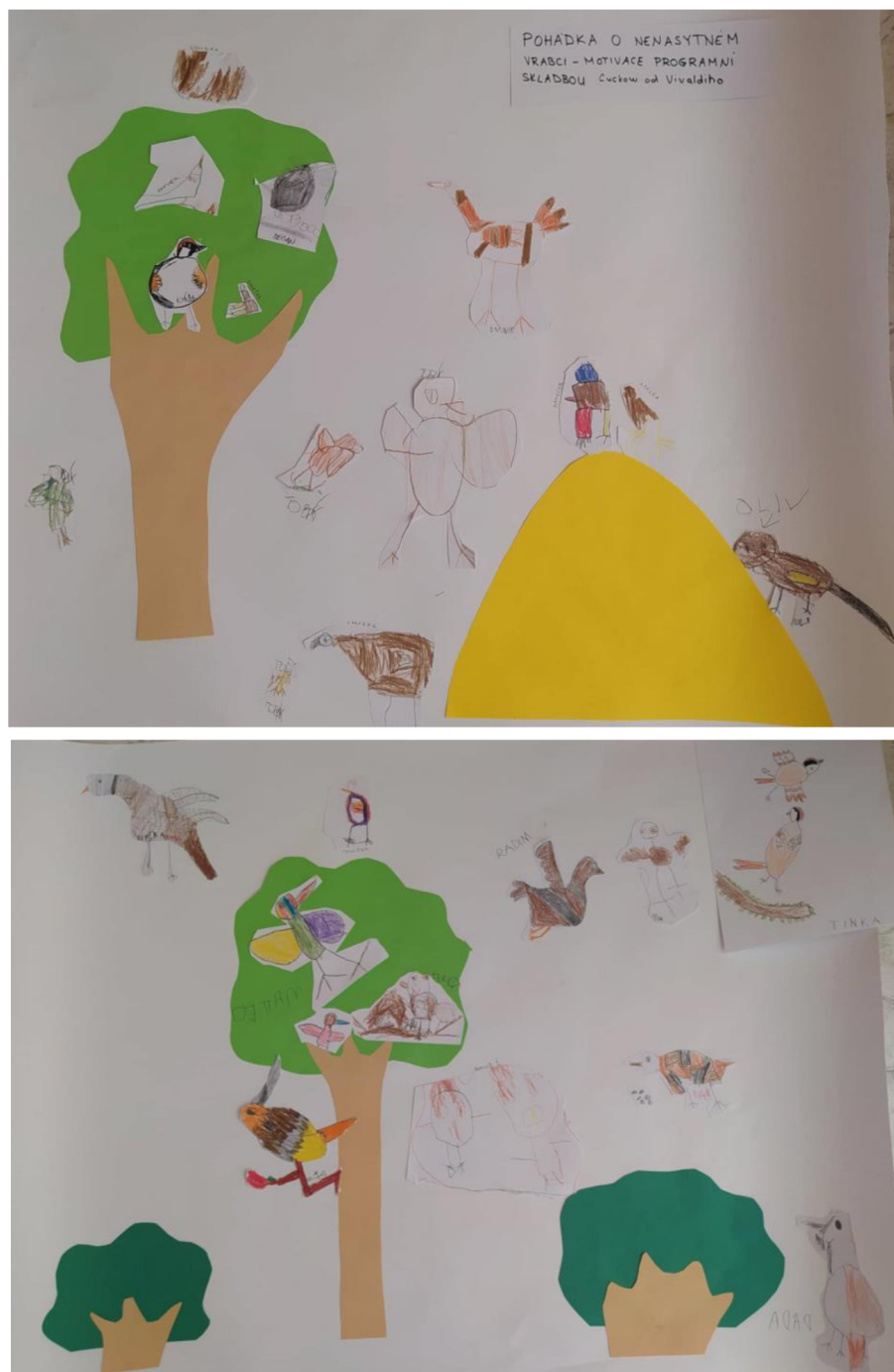
Postup: Vymezíme prostor pro hlídače a prostor pro vrabce, použijeme obruč nebo švihadlo. Hlídač sedí v kruhu, má zavřené oči a předstírá spánek. Ostatní děti napodobují vrabce, poskakují okolo kruhu a říkají: *Hlídač usnul na lavici, všichni vrabci na silnici.* V další části říkanky si děti sednou do dřepu, předstírají zobání zrní a říkají: *Až se zrní nazobáme, na hlídače zavoláme: Hlídači, vstávej!* Vrabci poskakují a snaží se hlídači uskočit do druhého (svého) vymezeného prostoru. Kterého vrabce hlídač chytne, ten se k němu přidá.

Řízená činnost

V řízené činnosti si děti vyrobí vrabčáka, který byl v pohádce.

Pomůcky: obrázek vrabčáka jako předloha (můžeme využít i knihy), papír, pastelky, fixy, nůžky, lepidlo, připravená krajina.

Postup: Děti podle obrázku skutečného vrabce nakreslí toho svého. Vystříhnou ho a nalepí na připravený papír s krajinou. Vznikne nám tak společné dílo plné vrabčáků.

Obrázek 7: Vrabci z pohádky (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Reflektivní kruh

Poslechneme si znovu Vivaldiho Kukačku, ukážeme si naše výtvary. Budeme odpovídat na otázky: *Co mi ve skladbě napovídá, že je vrabčák smutný a pláče? (vysoké tóny) Jak poznám, že je najednou s ostatními vrabci?*

Pobyt venku

Můžeme na školní zahradě nasypat zrní pro vrabce do krmítka.

Přesun na oběd

Hra *Všechno létá, co peří má.*

Čtvrtek – Vrabec a sýkorka

Na tento den není naplánován žádný poslech programní skladby, ale zaměříme se na poslech zvuků. Dále budeme provádět různé jiné hudební ale i nehudební činnosti v návaznosti na předešlé dny a naučíme se novou písničku.

Cíle hudebního i nehudebního charakteru:

- Rozvoj hudebního vnímání;
- Rozvoj pohotovosti a rychlé reakce;
- Pohyb v rytmu;
- Vnímání vysokých a nízkých tónů;
- Osvojení si nové písničky.

Ranní činnost

Pomůcky: zvukové pexeso.

Postup: Děti mají možnost si zahrát sluchové pexeso, které mohou zkoušet jednotlivě nebo spolupracovat.

Ranní kruh

Pomůcky: obrázky ptáčků.

Postup: Ptáci neumí mluvit, a tak se dorozumívají klapáním zobáku. Postavíme se do kruhu a první dítě/učitelka lehce tleskne směrem k sousedovi po pravé ruce. Ten tlesknutí převezme a pošle dál. Tlesknutí obíhá po kruhu jedním směrem. Učitelka může změnit směr – a tlesknutí běží po kruhu zpět. Můžeme zrychlovat a zpomalovat. (Šimanovský, 2011) Následuje *Kimova hra* s obrázky ptáčků.

Pohybová hra

Chůze do rytmu

Děti vytvoří dva kruhy a tím i dvojice. Jeden z každé dvojice je vždy součástí vnějšího a druhý vnitřního kruhu. Oba si dobře prohlédnou svého partnera a otočí se tak, že stojí vedle sebe pravým ramenem. Učitelka začne hrát nebo pustí píseň (můžeme využít píseň *Čížečku, čížečku*, vzhledem k tématu) a oba kruhy se v jejím rytmu dají do pohybu. Vnější pochoduje po směru hodinových ručiček, vnitřní v protisměru. Po zastavení hudby má každý za úkol co nejrychleji najít svého partnera z dvojice a chytit ho za ruce. První celá dvojice vyhrává (pochod můžeme střídat s polkou, valčíkem a jinými rytmy, ve kterých se děti pohybují, můžeme zrychlovat, zpomalovat).

Zvuky deště

Zeptáme se děti: *Co dělá takový ptáček, když prší? (schová se do hnízda) Zkusíme takový déšť napodobit.*

Stojíme v kruhu, jeden nebo více lidí je uprostřed s deštníkem. Děti v kruhu napodobují zvuky deště hrou na tělo (ťukání prsty do dlaně, tleskání, plácání se do stehů, hrom můžeme znázornit výskokem).

Následuje reflektivní dialog: Můžeme s dětmi mluvit o tom, jaké to bylo pod deštníkem a jaké to bylo napodobovat déšť. Dítě uprostřed pak popisuje, co slyšelo a jak se cítilo, co se dělo s jeho tělem, o čem přemýšlelo.

Řízená činnost

V řízené činnosti se naučíme novou písničku Vrabec a sýkorka. Jako první provedeme hlasovou rozcvičku.

Úklid v puse:

Před zpíváním si všichni pořádně uklidíme v puse jazykem. Zkontrolujeme všechny zuby i patro.

Tímto cvičením procvičujeme: pohyblivost jazyka.

Spokojeně si „mrumláme“:

Takový vrabec si ke snídani dá nejrady zrní. Ale co my? Z kuchyně vychází příjemná vůně teplého kakaa. Vstáváme a pátravě čicháme, pak si s uspokojením mrumláme *mmmm*. Neotvíráme ústa – jen stoličky se při mrumlání mírně oddálí.

Tímto cvičením procvičujeme: udržení zvuku stále vepředu, dýchání do bránice. (Raková, Štíplová a Tichá, 2016)

Let ptáčka:

Nadechneme se a děláme FÍÍ na jeden nádech. Je to stejný zvuk, jaký dělá ptáček, když kolem nás rychle prolétne. Ukazujeme rukou, jestli ptáček letí nahoru nebo dolů. Podle toho vydáváme buď vysoké, nebo nízké zvuky.

Tímto cvičením procvičujeme: představu o vysokých a nízkých tónech, správné dýchání, rozsah hlasu.

Hopsání ptáčků:

Ptáčci hopsají na nožkách a my to zkusíme na patách. U toho vydáváme zvuky. Tím se nám uvolní krk.

Tímto cvičením procvičujeme: uvolnění krku a celého těla, správný postoj při zpěvu.

Hra na zvony:

Takový ptáček létá vysoko až u kostelní věže, kde zrovna zvony odbíjí poledne. Zahrajeme si na zvony *bimmm, bammm, bommm*. Sáheme si ke kořenu nosu a na lícni kosti, kde ucítíme chvění (zpíváme vždy 5., 3. a 1. tón kvintakordu, začneme C dur a postupujeme po půltónu až do G dur, učitelka doprovází na klavír).

Tímto cvičením procvičujeme: udržení měkkého zvuku, který tvoříme bez tlaku. (Raková, Štíplová a Tichá, 2016)

Dále navazuje samotný nácvik písničky. Učitelka nejprve sama písničku zazpívá a děti poslouchají. Podruhé se již připojí k paní učitelce. Písničku zazpíváme ještě jednou, potřetí na upevnění. Poté navazují další aktivity.

Taneček:

Jelikož vrabeček vzal na taneček sýkorku, rozdělíme se na dvojice. V každé dvojici bude jeden chlapeček – vrabčák a jedna holčička – sýkorka. Zkusíme předvést taneček, o kterém se v písničce zpívá.

1.-4. takt ... děti se drží za ohnuté paže, točí se směrem vpravo.

5.-8. takt ... děti se točí směrem vlevo.

9.-10. takt ... vrabčák – poskoky na místě (4x), děti opustí své držení rukou.

11.-12. takt ... sýkorka – kroky na místě (4x).

13.-16. takt ... děti se točí samostatně na místě, na poslední slova písně – podup.

(Lišková, 2006)

Tato aktivita rozvíjí: vnímání hudby, vnímání rytmu.

Básnička Ptačí hádky:

Kdo to křičí na dvorku? (rukama bubnujeme metrum např. na kbelík, na zem)

Vrabčák honí sýkorku – (jednotlivými prsty ťukáme, naznačujeme honění)

že mu snědla zrnko žita (uděláme špetkový úchop a ťukáme)

a že za to bude bita! (opět rukama bubnujeme)

Tato aktivita rozvíjí: vnímání metra, jemnou motoriku.

Pobyt venku

Pozorování ptáčků – uvidíme vrabce nebo sýkorku?

Přesun na oběd

Zazpíváme si písničku před obědem.

Pátek – pták a ptáček – od vajíčka po ptáčka

Pátek je posledním dnem týdenního programu. S dětmi probereme, jak se ptáček líhne z vajíčka a shrneme, co jsme se o ptáčcích během týdne dozvěděli. Řízená činnost bude tentokrát zaměřena na pohybové hry.

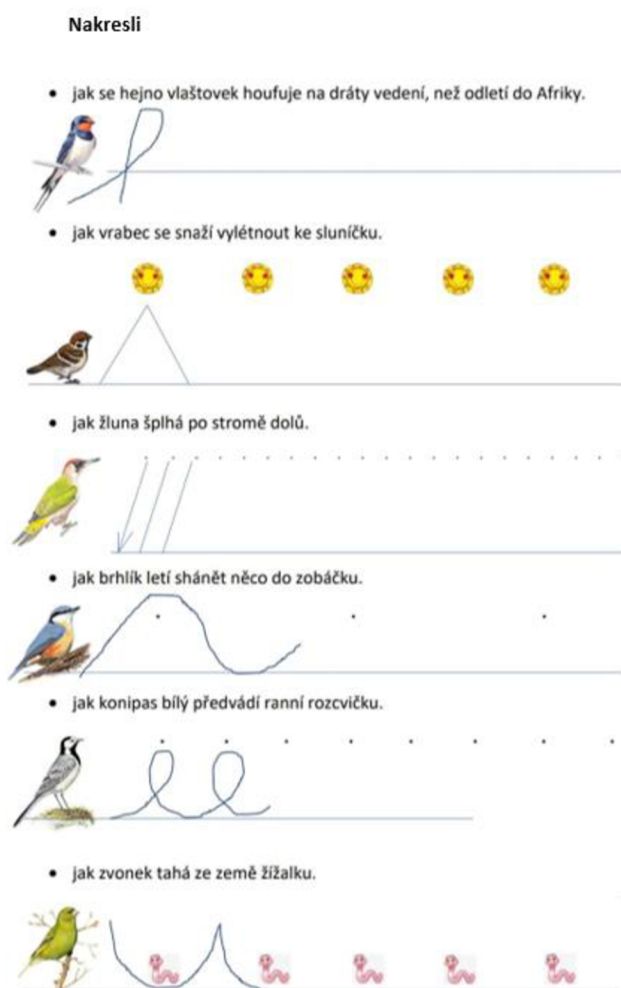
Cíle hudebního i nehuďebního charakteru:

- Rozvoj dovednosti vést čáru podle předlohy (grafomotorika);
- Rozvoj jemné motoriky;
- Rozvoj pohybových dovedností;
- Vnímání souvislosti mezi hudbou a pohybem.

Ranní činnost

Pomůcky: pracovní listy, pastelky, tužky.

Postup: Pro děti je připraven pracovní list, který je zaměřen na grafomotoriku. Dítě má za úkol nakreslit, jak hejno vlaštovek houfuje na dráty vedení, než odletí do Afriky.

Obrázek 8: pracovní list – grafomotorika (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Ranní kruh

Pomůcky: obrázky od vajíčka po ptáčka, obrázky různě barevných ptáků, knihy.

Postup: Prohlédneme si obrázky v knize „Ptáci“ od Ulricha Creutze, kde je vyobrazeno, jak se líhnou ptáčci. Budeme si povídat o tom, jak se líhnou malí ptáčci, že jsou bez peří a slepí. Upozorníme děti, že ptáci nejsou vždycky pestrobarevní, ani stále stejní. Liší se v závislosti na pohlaví, stáří, zbarvení se může měnit během roku. Zbarvení samičky je většinou nevýrazné, protože musí sedět na vajíčkách a starat se o mláďata. Takovéto nenápadné zbarvení (maskování) ji chrání před objevením dravcem. Můžeme si povídat i o tom, že dříve se využívalo ptačí peří při psaní. To si také následně vyzkoušíme. Děti rozdělíme do tří skupin a ty se postupně střídají na stanovištích řízené činnosti. Stanoviště jsou – Psaní brkem, Dej ptáčkovi napít, Nakrm ptáčka.

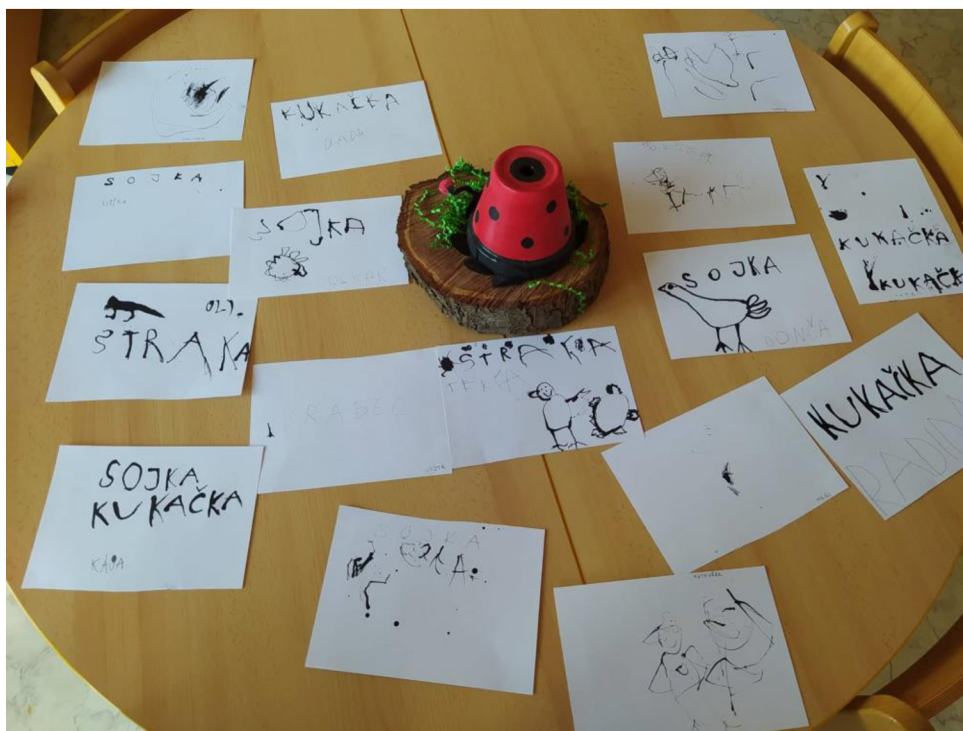
Řízená činnost

Řízená činnost je rozdělena do tří stanovišť, dvě z toho jsou pohybová. Stanoviště s pohybovými činnostmi jsou – Dej ptáčkovi napít, Nakrm ptáčka. Třetím stanovištěm je Psaní brkem.

Psaní brkem

Pomůcky: ptačí brka, inkoust, papíry, předloha s napsanými názvy ptáků.

Postup: Děti si vyzkouší, jaké to bylo dříve psát pomocí brka. Každé dítě má papír a zkusí nakreslit nebo napsat název ptáka podle předlohy pomocí brka a inkoustu.

Obrázek 9: Psaní brkem (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Nakrm ptáčka

Pomůcky: barevná víčka od PET lahví, pinzety, mističky, obruče, přehrávač, (kužely, nášlapné kameny).

Postup: Vyznačíme dvě stejně dlouhé dráhy pro dvě družstva. Na konci každé dráhy bude vymezené území (např. obručemi), do kterého vysypeme barevná víčka. Dráha může být ozvláštněna tak, že děti musí proběhnout slalom mezi stromy (kužely), nebo mohou být připraveny nášlapné kameny. Na startovní čáru položíme každému družstvu mističku, kam budou děti nasbíraná víčka dávat. Úkolem obou družstev je nosit víčka po jednom do misky. K této činnosti můžeme pustit skladbu „Voliéra“. Děti namotivujeme tak, že jsou ptačími maminkami, které nosí svému mláděti potravu.

Obrázek 10: Překážková dráha – Nakrm ptáčka (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Dej ptáčkovi napít

Pomůcky: pipety, šťáva ve skleničce, kužely, PET lahve pomalované jako ptáček.

Postup: Děti jsou opět rozdělené na dvě skupiny. V předešlé hře jsme mládě ptáčka nakrmili, ale teď má určitě ještě žízeň. Vždy jedno dítě ze skupinky nabere do pipetky šťávu z lahvičky a opatrně projde mezi stromy (kužely) až na konec a tam šťávu nalije do hrdla PET lahve (ptáček).

Obrázek 11: překážková dráha – Dej napít ptáčkovi (Zdroj: vlastní fotografie autorky).

Reflektivní kruh

S dětmi si znovu povíme, co jsme se dozvěděli o ptácích. Můžeme se dále ptát na otázky: *Jak se nám běhalo při hudbě? Nutilo nás to běhat rychleji? Co pro nás bylo těžké a co se nám naopak dařilo?*

Před obědem

Zaspíváme si píseň „*Vrabec a sýkorka*“.

6 Záznam z pozorování a odpovědi na výzkumné otázky

Všechny odpovědi jsou zpracovány na základě zúčastněného pozorování autorky. Soubor otázek a odpovědí je vyhodnocen ke každému dni. Rovněž ke každému dni autorka přikládá zhodnocení dalších aktivit, které nejsou součástí výzkumných otázek.

6.1 Pondělí

VO1: Jakou měly děti reakci na poslech hudby?

Odpověď na VO1:

Děti velmi klidně a pozorně poslouchaly ukázkou. Samy vyžadovaly to, aby si lehly a lépe se jim tak soustředilo. Nevykřikovaly a vydržely v tichosti. I chlapec se SVP se zapojoval a poslech ho zaujal. Na procházce jsme pak ptáky poslouchali.

VO2: Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO2:

První den děti malovaly ptáčky, jaké si představovaly při poslechu skladby. Když jsme si o tom, co si představují, povídali, často děti zmiňovaly, že si představují malé a barevné ptáčky, jak rychle poletují. Jeden chlapec viděl ptáčka zeleného. Některé děti zase slyšely ve skladbě ptáčky, které znají (kos, sýkorka). Někdo si dokonce představoval slavíka nebo kolibříka.

VO3: Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO3:

Děti při malování ptáčků byly klidné a soustředěné. Bylo vidět, jak při ukázce dávají pozor a snaží se si představit ptáčka, kterého budou následně malovat. Z namalovaných ptáčků měly radost. Při opakování vytleskaného rytmu soustředěně a skoro vždy přesně odpovídaly.

Zhodnocení aktivit:

- **Výroba peříčka (ranní činnost)**

Tuto aktivitu zvládly všechny děti, i ty nejmenší. Nejnáročnější bylo správné nastříhání peříčka, aby papír neodpadl. Děti činnost plnily průběžně během ranních her.

- **Letí, letí ptáček**

Posílání pozdravu společně s posíláním figurky sýkorky děti bavilo. Předškoláci dokázali pozdrav poslat sami, některým menším dětem byla potřeba pomoci a připomenout, co mají říkat.

- **Ptačí protáhnutí**

Ptačí protáhnutí obsahovalo jednoduché cviky spojené s ptáčky. Nejnáročnější pro děti byl stoj na jedné noze, jako když čáp spí.

- **Ptačí pozdrav**

Děti si tlesknutí posílaly plynule, nestalo se nám, že by se někde zastavilo.

- **Malba ptáčka**

Při malování ptáčků byly děti klidné. Pro některé bylo těžké namalovat ptáčka bez jakékoli předlohy jen podle představy. Nakonec ale všechny děti činnost zvládly a měly radost z výtvorů. Děti měly na výběr malovat ptáčka vodovými barvami nebo kreslit pastelkami.

- **Opakování rytmu**

Před obědem bylo jako přechodová činnost zařazeno opakování rytmu. Děti pozorně opakovaly, zapojily se i děti, které rytmus zadávaly a ostatní po nich opakovaly. Když jedno dítě zadávalo rytmus, ostatní se snažili být potichu, aby dobře slyšeli.

6.2 Úterý

VO1: Jakou měly děti reakci na poslech hudby?

Odpověď na VO1:

Děti se na poslech skladby těšily. Hned si samy lehaly na zem před poslechem. Po poslechu následovala otázka, zda poznaly děti ptáčka ve skladbě. Většina dětí se přihlásila a poznaly bez problémů kukačku.

VO2: Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO2:

Na téma poslechu kukačky následovala pohybová aktivita. Děti si posléze i venku hrály na kukačky při stavbě hnízdeček a opět poslouchaly zvuky lesa a upozorňovaly na ptáčky.

VO3: Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO3:

Při poslechu byly děti opět klidné a soustředěné, protože se snažily rozpoznat, o jakého ptáčka ve skladbě půjde. Pohybová aktivita je bavila a každý chtěl nést vajíčko dvakrát, i nejmenší děti slalom zvládly.

Zhodnocení aktivit:

- **Pracovní list – stíny ptáčků**

Pracovní list děti plnily dobrovolně během ranních her. Průběžně chodily ke stolečku a vyplňovaly. Společně jsme pojmenovávali ptáčky. Opět tuto činnost zvládly i ty nejmladší děti.

- **Příprava na klapátko**

Během ranních činností si děti chodily průběžně vyrábět části na klapátko. Všechny děti zvládly bez problémů udělat kuličku z papíru a nalepit ji do víček od PET lahví.

- **Pohybová aktivita – dones vajíčko do hnízda**

Některé děti se snažily projít slalom s vajíčkem klidně a správně, jiné spěchaly a snažily se být co nejrychlejší. Aktivita je bavila a chtěly druhé kolo.

- **Výroba klapátka**

Tato činnost byla pro nejmenší děti náročná. I přesto, že jsme si návod na výrobu názorně ukázali, děti si ho vesměs nepamatovaly. Byla tak nutná pomoc autorky. Příště by tuto činnost doporučila provádět spíše s méně dětmi nebo v centrech aktivit po skupinkách.

- **Ptačí hnízda z přírodnin**

Venku na procházce děti vyráběly ptačí hnízda pro kukačky. Při této činnosti některé děti spolupracovaly, některé stavěly své vlastní hnízdo samy. Skupinka dětí dokonce iniciovala a vymyslela hru na kukačky. Po cestě do mateřské školy jsme narazili na ptáčka u plotu, kterého děti s nadšením pozorovaly.

- **Básničky o ptácích**

Před obědem děti hádaly, o jaké ptáčky se jedná podle básniček. Uhodly většinu.

6.3 Středa

VO1: Jakou měly děti reakci na poslech hudby?

Odpověď na VO1:

Velmi pozitivní, děti zaujalo, že je ve skladbě opravdu slyšet příběh „*O nenasytném vrabci*“. Ještě než autorka stačila číst pohádku, už se děti ptaly, zda dnes také bude poslech skladby.

VO2: Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO2:

Otázky: *Co mi ve skladbě napovídá, že je vrabčák smutný a pláče?* Odpověď chlapečka: „*Slyším jeden nástroj a zní smutně.*“ Další otázka zněla: *Jak poznám, že je najednou s ostatními*

vrabci? Odpověď holčičky: „*Hraje hodně nástrojů a je to veselý.*“ Poté děti kreslily své vrabce. Bylo vidět, jak se snaží vrabce nakreslit přesně jako ve skutečnosti. Chodily se koukat na předlohu a fotky.

VO3: Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO3:

Při poslechu byly děti uvolněné a bavilo je rozpoznávat části příběhu ve skladbě. I pohádku poslouchaly pozorně. Kreslení vrabců je bavilo a měly radost ze společného díla na konci.

Zhodnocení aktivit:

- **Pracovní list – co všechno patří do krmítka**

Děti vybarvovaly potraviny, které patří do krmítka a jedí je ptáčci. Všechny poznaly správné potraviny. Opět tuto činnost děti plnily průběžně během ranních her.

- **Hra na hlídače a vrabce**

Pohybová aktivita děti bavila, byl velký zájem o pozici hlídače. Básničku se rychle naučily. Hru jsme opakovali dvakrát s různými hlídači.

- **Výroba vrabčáka**

Nejstarší děti se snažily kreslit vrabce opravdu podle skutečnosti a chodily se dívat na předlohu. Některé mladší děti zpočátku moc nevěděly, jak ptáčka nakreslit, nakonec to ale všechny zvládly. Svého vrabce pak nalepily na připravenou krajinku. Jeden chlapec dokonce namaloval ptáčka na větví a pak ho nalepil do koruny stromu. Společný výtvar se dětem moc líbil a další den ho ráno ještě vylepšily tak, že pomocí houbičky a modré tempery namalovaly oblohu.

- **Všechno létá, co peří má**

Přechodovou činností byla hra „Všechno létá, co peří má“. Děti měly možnost samy říkat slova a poté dávat ruce do vzduchu (daná věc létá) nebo na kolena (daná věc nelétá). Nestihly se prostrídat všechny děti, tak jsme činnost zařadili i na pátek.

6.4 Čtvrtek

VO1: Jakou měly děti reakci na poslech hudby?

Odpověď na VO1:

V tento den nebyl naplánován poslech programní skladby, ale poslech zvuků deště, které tvořily děti na tělo. Děti tato aktivita zaujala a všechny měly zájem si vyzkoušet poslouchat dešť pod deštníkem. Vznikl nám tak i konflikt, kdy chlapec se SVP nebyl vybrán

jako první, a tak nás po zbytek aktivity rušil. I přesto děti nadále spolupracovaly při vytváření zvuků deště a poslouchání.

VO2: Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO2:

Poslech a vytváření zvuků deště děti prováděly s nadšením. Následně jsme si povídali s dětmi o tom, jak se cítily a co slyšely. „*Znělo to jako déšť, měla jsem pocit, jako bych slyšela opravdický hrom.*“ Odpověděla jedna holčička a ostatní děti se hned přidaly.

VO3: Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

Odpověď na VO3:

Děti byly klidné a bavilo je hrát na tělo. Pouze chlapeček se SVP vstupoval do činnosti a vyrušoval, protože nebyl vybrán jako první pod deštník. Při dalších činnostech bylo vidět, že mají děti radost. Zpěv písničky je bavil a i návazná aktivita v podobě básničky, kterou vyžadovaly několikrát opakovat i další den.

Zhodnocení aktivit:

- **Zvukové pexeso**

Pro děti bylo ráno nachystáno na stolečku zvukové pexeso. Samy si k němu chodily a zkoušely rozpoznat dvojice, které znějí stejně. U hry se během ranních činností střídaly děti jednotlivě, ale i skupinky, které spolupracovaly.

- **Posílání tlesknutí**

Při ranním kruhu jsme si zopakovali aktivitu z pondělí. Děti opět pozorně posílaly pozdrav. Zkoušeli jsme i zapojit ztížení v podobě dvojitého tlesknutí se změnou směru. Stalo se ale, že se tleskání zaseklo jen v určité části kruhu a putovalo neustále tam a zpět. Proto jsme hru obnovili, ale pouze s jednoduchým tleskáním.

- **Kimova hra**

Kimovu hru děti zvládly úspěšně. Pokaždé poznaly, který ptáček zmizel.

- **Chůze do rytmu**

Vzhledem k velkému počtu dětí a věkovému rozpětí jsme hru s chůzí do rytmu upravili. Děti stály v jednom kruhu a chodily do rytmu písničky „*Čížečku, čížečku*“, kterou autorka hrála na klavír. Když se píseň zastavila, měly děti za úkol co nejrychleji najít dvojici a chytit se za ruce, aby nikdo nezůstal sám. Hra byla zpočátku trochu chaotická, poté co všechny děti pochopily, co mají dělat, je hra bavila.

- **Nácvik písničky:**

Hlasová rozcvička měla u dětí pozitivní odezvu. Bavilo je zejména „čichat ke kakau“ a „mrumlat“. Jeden chlapec hned vykřikl, že ho to brní u nosu. Následně jsme si to všichni vyzkoušeli. U zpívání *bim, bam, bom* jsme se snažili nafukovat tváře. Samotný nácvik písničky děti dobře zvládly a rychle si ji osvojily.

6.5 Pátek

Na tento den nakonec nepřípadl žádný hudební poslech. Děti se věnovaly pohybovým činnostem a psaní brkem, kdy byly rozdělené do tří skupin.

Zhodnocení aktivit:

- **Pracovní list – grafomotorika**

V ranní činnosti měly děti za úkol kreslit podle předlohy na linku. Předškoláci tuto činnost zvládly, menší děti nekreslily tak přesně.

- **Ptačí protáhnutí**

S dětmi jsme zopakovali činnost z pondělí, stání na jedné noze šlo dětem lépe díky upažení rukou jako ptačí křídla a získání tím lepší rovnováhy.

- **Psaní brkem**

Psaní brkem děti velmi bavilo. Nejmenší děti nepsaly název ptáčka, ale pouze ho nakreslily. Při hodnocení děti zmiňovaly, že pro ně psát brkem bylo těžké, přestože se jim všem nápisy i obrázky povedly.

- **Dej ptáčkovi napít**

V této činnosti bylo pro některé těžké nabírat šťávu do pipety. Všechny děti si činnost vyzkoušely a donesly šťávu ptáčkovi do zobáčku.

- **Ptačí zobání**

Tato aktivita se dětem dařila, i když pro některé mohlo být náročné pinzetou nabírat víčka.

6.6 Shrnutí praktické části

Tato bakalářská práce se zabývá poslechovými činnostmi zaměřenými na poslech programní hudby v mateřské škole. V praktické části je popsána metodologie výzkumu a týdenní program činností, které jsou vystavěny na poslechu programní hudby v mateřské škole. Výzkum byl realizován prostřednictvím kvalitativního šetření, které mělo za cíl navrzení a realizaci takových aktivit, kterými přirozeně zapojíme poslech programní hudby do běžného dne mateřské školy.

Byly zvoleny tyto výzkumné otázky, na které autorka odpovídala:

1. Jakou měly děti reakci na poslech hudby?
2. Jak se dětem podařilo projevit náladu a děj hudební ukázky v jednotlivých činnostech?
3. Jaké měly děti emoce při jednotlivých činnostech?

Výzkumným souborem se staly děti z mateřské školy Myslbekova v Náchodě. Děti byly namíchané z různých tříd, proto se jednalo o heterogenní skupinu. Program si tak mohly vyzkoušet různě staré děti a ukázalo se, že je vhodný i pro nejmladší. Autorka zde svůj týdenní program realizovala a provedla zúčastněné pozorování. Stěžejním úsekem praktické části je týdenní program zaměřený na programní hudbu, kde se stali tématem „Ptáčci“. Všechny činnosti programu byly realizovány v již zmíněné mateřské škole, díky tomu jsou zde uváděny i fotografie. Závěrem každého dne jsou odpovědi na uvedené výzkumné otázky, které jsou opřeny o zúčastněné pozorování.

Celkově děti reagovaly na hudbu velmi pozitivně. Soustředily se a poslech je bavil. Náladu skladeb rozeznávaly děti vcelku přesně, když jim byla položena nějaká otázka, odpovídaly bez problémů. Klima ve třídě v průběhu celého týdne bylo vyrovnané i přesto, že ve třídě byl chlapeček se SVP, který má tendenci vyrušovat. I toho však program zaujal, a tak se krásně zapojoval. Pouze jednou nám vznikl konflikt, když chtěl při aktivitě s posloucháním deště jako první pod deštník, a když mu nebylo vyhověno, vyrušoval. Emoce v hudbě děti dokázaly rozeznat, uměly se vžít do situace. Například právě při poslouchání zvuků deště děti měly pocit, jako by byly opravdu uprostřed bouřky. Reflexe aktivit probíhala vždy v kruhu. Většinou si děti posílaly sošku sýkorky a odpovídaly na otázky. Takto mělo každé dítě možnost se projevit. Co se týče doprovodných nehudebních aktivit, všechny děti se zapojovaly. Některé aktivity je natolik zaujaly, že v nich chtěly pokračovat další den. Vymýšlely i nové náměty na hry. Cíle hudební i nehudební, které byly stanoveny pro každý den, se dařilo naplňovat prostřednictvím aktivit, které děti plnily.

Závěr

Mateřská škola je velmi důležitým prostředím pro učení a rozvoj osobnosti. Z tohoto důvodu by měla být i zde věnována pozornost hudebnímu poslechu. Tato bakalářská práce je zaměřena na využití programní hudby v mateřské škole. Hudbu zařazuje jako hlavní činnost a ne pouze jako přechodový rituál (tak se hudba využívá v mateřských školách nejčastěji). V mateřských školách se většinou s programní hudbou nepracuje i přes to, že je pro děti předškolního věku velmi vhodná díky svému mimohudebnímu obsahu. Prostřednictvím hudby u dětí rozvíjíme a propojujeme všechny vzdělávací oblasti RVP PV. Autorka vybrala pro práci s dětmi tři programní skladby, na základě kterých vypracovala týdenní program.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické části se autorka zabývá tématy, jako je poslech hudby, kde se zaměřuje i na hudební percepci dětí předškolního věku. Dále rozpracovává poslech hudby jako takový a jeho vliv na emoce. Vymezuje termín programní hudba a staví ho do protikladu s hudbou absolutní. Teoretickou část uzavírá kapitola, která se věnuje kontextu hudby a RVP PV, kde názorně ukazuje, že je hudba přítomná ve všech jeho oblastech. V praktické části najdeme rozpracovanou metodologii výzkumu. Dále je podstatná část této práce věnována podrobnému popisu týdenního projektu činností (od příchodu dětí do mateřské školy po oběd). U jednotlivých činností projektu nalezneme pomůcky potřebné k realizaci, postup i návodné otázky pro práci s dětmi. Součástí jsou i fotografie autorky z realizace projektu. Na závěr jsou činnosti vyhodnoceny na základě výzkumných otázek.

Naplnit záměr bakalářské práce se podařilo. Záměrem bylo navrhnout, zrealizovat a reflektovat aktivity, které přirozenou cestou zapojí poslech programní hudby do běžného dne v mateřské škole. Vznikl tak metodický materiál, který může sloužit jako inspirace pro ostatní pedagogy pro práci s programní hudbou. Týdenní program byl zaměřen na téma „Ptáčky“, které je možné využít během celého roku. Poslechové skladby byly zařazené do různých částí dne a měly různé záměry.

Na hudební poslech reagovaly děti velmi pozitivně, od samého začátku pozorně poslouchaly a některé dny poslech přímo vyžadovaly. Z dětí byl patrný klid a zaujetí. Téma děti bavilo a samy si následně na ptáčky hrály nebo je hledaly v encyklopediích a povídaly si o nich. I nejmenší děti se bez problémů do všech aktivit zapojovaly, ukázala se tak vhodnost programu pro všechny věkové kategorie předškolních dětí.

Seznam literatury a zdrojů

- CMÍRAL, Adolf, 1965. *Základní pojmy hudební*. Praha: Státní hudební vydavatelství.
- FERRIS, Jean, 2008. *Music the art of listening* [online]. 7. vydání. Arizona State University, Tempe: McGraw-Hill [cit. 2022-12-12]. ISBN 978-0-07-312213-7. Dostupné z: https://kupdf.net/download/the-art-of-listening_5a824589e2b6f5a50a2ba55e_pdf
- FRANĚK, Marek, 2005. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0965-2.
- FRIEDLOVÁ, Martina, DRLÍČKOVÁ Svatava, KRUŽÍKOVÁ Lenka, POČTOVÁ Lenka a Lu YUE, 2020. *Muzikofiletické metody v inkluzivní výuce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5672-0.
- HERDEN, Jaroslav, Eva JENČKOVÁ a Jiří KOLÁŘ, 1992. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-522-X.
- HERDEN, Jaroslav. *Komunikace s hudbou ve výchovné praxi* in BALOWSKI, Mieczyslaw, BLÁHA Jaroslav, ČORNEJ Petr, DANĚK Jan, DOROTÍKOVÁ Soňa, DRÁBEK Václav, FULKOVÁ Marie, FUNDA Otakar, HAZUKOVÁ Helena, HERDEN Jaroslav, CHEJNOVÁ Pavla, JANOVEC Ladislav, JEDLIČKOVÁ Alice, JIRÁSKOVÁ Věra, KASLOVÁ Michaela, KOCOUREK Rostislav, KUČERA Petr, MACHOVÁ Svatava, PANUŠOVÁ Marta, PELCOVÁ Naděžda, PEŠKOVÁ Jamila, POLEDŇÁK Ivan a Jan SLAVÍK, 2005. *Multidisciplinární komunikace - problém a princip všeobecného vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-199-0.
- HONS, Miloš, 2005. *Hudba zvaná symfonie*. Praha: TOGGA. ISBN 80-902912-6-0.
- JŮVA, Vladimír, 1962. *SBORNÍK PRACÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERSITY: Kritéria výběru skladeb k poslechu hudby při estetické výchově mládeže* [online]. Brno [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/106206.pdf
- KRUŽÍKOVÁ, Lenka, DRLÍČKOVÁ Svatava, KRUŽÍK Vítězslav, KULICHOVÁ Radka, NOVOTNÁ Dana, SVOBODA Pavel, VACKOVÁ Daniela a Dana ZOUHAROVÁ, 2020. *Hudební didaktika pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami v inkluzivním vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5670-6.
- KÜSSNER, Mats B., Tuomas EEROLA et Takako FUJIOKA, 2019. Music, emotion, and visual imagery: Where are we now?. *Psychomusicology: Music, Mind, and Brain* [online]. 29(2-3), 59-61 [cit. 2022-06-08]. ISBN 9781433893162. ISSN 02753987. Dostupné z: doi:10.1037/pmu0000245

- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova a vzdělávací obsah RVP PV* [online]. 18.11.2005 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/394/HUDEBNI-VYCHOVA-A-VZDELAVACI-OBSAH-RVP-PV.html>
- LIŠKOVÁ, Marie, 2006. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe. ISBN 80-86307-26-3.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 8024713624.
- MLEJNEK, Roman, 2009. *Tělesně prožívané reakce při poslechu hudby: dotazníkové šetření na českém vzorku*. E-psychologie [online]. 3(4), s. 14-25 [cit. 2022-6-08]. Dostupný z: <https://e-psycholog.eu/pdf/mlejnek.pdf> . ISSN 1802-8853.
- Práci v zimě. In: *Mateřská škola Rtyně v podkrkonoší* [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://www.msrtyne.cz/corexdeay/uploads/2021/01/ptaci-v-zime-4.jpg>
- RAKOVÁ, Milena, Ljuba ŠTÍPLOVÁ a Alena TICHÁ, 2016. *Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1081-8.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>
- SEDLÁK, František, 1990. *Základy hudební psychologie: Učebnice pro vysoké školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-20587-9.
- SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2016. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.
- SLOBODA, John A, 1991. *Music Structure and Emotional Response: Some Empirical Findings*. Psychology of music [online]. 19(110-120) [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: http://www.brainmusic.org/EducationalActivities/MBB91WebPage/MBB91%20Webpage/Emotion_Sloboda.pdf
- SYNEK, Jaromír, 2004. *Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. ISBN 80-244-0964-X.
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk, 2011. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. 4. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-928-6.
- ŠÍP, Ladislav, 1985. *Řeč tónů: Umění vnímat umění*. Praha: Horizont.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- VÁŇOVÁ, Hana. *Integrace sluchových a vizuálních představ při poslechu hudby* in HZUKOVÁ, Helena, LETAVCOVÁ Martina, ŠTEFÁNKOVÁ Hana, VÁCHOVÁ Alena,

VÁŇOVÁ Hana, 2014. *Rozvíjíme rozumové schopnosti dětí: dítě a jeho psychika - poznávací schopnosti a funkce*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-169-4.

Vivaldi: Concerto in A major for violin & strings, RV335 - "The Cuckow" - 1. Allegro - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 18.07.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=dHqPB6ouLkM>

VYSLOUŽIL, Jiří, 1995. *Hudební slovník pro každého: Díl první*. Vizovice: Lípa. ISBN 80-901199-0-5.

ZEZULA, Jiří a Olga JANOVSÁ, 1990. *Hudební výchova v mateřské škole: učebnice pro 2. až 4. ročník studijního oboru Učitelství pro mateřské školy na středních pedagogických školách i pro praxi učitelek mateřských škol*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-24939-6.